

QUY TRÌNH SẢN XUẤT MẬT ONG PHONG NHA

Nguồn gốc giống

Giống ong được sử dụng sản xuất mật ong mang Nhãn hiệu chứng nhận mật ong Phong Nha là giống ong nội *Apis cerana*. Các sản phẩm mật ong được sản xuất bởi các giống ong khác không được phép mang Nhãn hiệu chứng nhận mật ong Phong Nha đã được bảo hộ.

Dụng cụ nuôi dưỡng, quản lý đàn ong và thu hoạch mật ong

- Thùng ong: Chọn gỗ không mùi, nhẹ, không cong, vênh như: gỗ keo, mít, gạo, xoan, sung, bằng lăng, mỡ... Kín để tránh địch hại; dễ mở, đóng nắp, nhấc cầu ra; tiện cho ong ăn, chống rét, vệ sinh, thu hoạch mật; tận dụng nguyên liệu địa phương, người nuôi ong có thể tự làm thùng, cầu ong.

- Các dụng cụ nuôi dưỡng khác:

- + Mũ lưới che mặt làm bằng màn tuyn đen.
- + Máng cho ong ăn làm bằng nhựa, để cho ong ăn khi thiếu mật tự nhiên.
- + Bình khói, tạo khói phun vào đàn để hạn chế ong đốt.
- + Nón bắt ong bay là nón nhỏ khâu vải xô màn để bắt ong bay hoặc ong chia đàn.
- + Ghế gắn tầng bằng gỗ để kê tầng chân khi vùi dây thép vào tầng chân.
- + Dây thép 0,5mm để căng trên khung cầu được vùi vào giữa tầng chân.
- + Mỏ hàn làm bằng dây thép 3mm, đầu được uốn cong có rãnh, đuôi có chuôi gỗ.
- + Thước cỡ làm bằng gỗ giữ cho tầng chân nằm vào chính giữa khung cầu.

- Dụng cụ thu hoạch mật ong:

+ Thùng quay mật ly tâm: vỏ thùng bằng inox, ruột có 2-6 khung thép hàn vào trục quay để đặt bánh tổ, bộ phận quay có 2 bánh răng khế nối vào tay quay và trục quay.

+ Các dụng cụ khác: Dao cắt vít nắp làm bằng thép để cắt sập vít nắp lỗ tổ mật trước khi quay mật; lọ thủy tinh miệng rộng và chai thủy tinh để bảo quản mật kết tinh và không kết tinh.

Kỹ thuật nuôi ong

1. Chọn điểm nuôi ong và bố trí đàn ong

- Điểm đặt: Cần gần cây nguồn mật (300-700m); bằng phẳng, có nguồn nước sạch; ẩm vào mùa đông, mát về mùa hè; không lụt vào mùa mưa; không có gió thổi mạnh; xa kho thuốc trừ sâu, nơi nấu đường, làm bánh kẹo; lò gạch hoặc nơi tối với.

- Bố trí đàn ong: Đặt đàn ong trên giá sắt, gỗ, tre hoặc nhựa, đáy thùng cách mặt đất 40-45cm, giữa 2 thùng cách nhau 2m, cửa quay về các hướng, mùa hè tránh hướng Tây, mùa Đông tránh hướng Bắc; trước cửa tổ cần quang đãng.

2. Kiểm tra đàn ong

Quan sát tình hình hoạt động của ong trong ngày, những biến cố đột xuất có thể xảy ra, những trường hợp ong chết bất thường... xử lý kịp thời cho từng đàn ong hoặc toàn trại ong.

Ghi chép nhận xét về tình trạng ong chúa, số lượng cầu trứng, ấu trùng, nhộng. Tình trạng thức ăn có trong đàn (thiếu, đủ, có dự trữ), mức độ quân phủ và tình hình bệnh tật.

a) Kiểm tra bên ngoài: Hàng ngày quan sát ong đi làm trước cửa tổ. Nếu ong đi làm tập lập, mang phấn, mật về nhiều là đàn mạnh, đông quân, chúa đẻ tốt; có xác ong chết hoặc ong đánh nhau ngoài cửa tổ là ong cướp mật, ong đói; trước cửa tổ có nhiều ong chết vòỉ đuổi thẳng là bị ngộ độc.

b) Kiểm tra bên trong: Gồm kiểm tra điểm và kiểm tra toàn bộ các đàn ong.

- Kiểm tra điểm: Kiểm tra 3 đến 5 đàn ong vào đầu hoặc cuối vụ mật để quyết định thời gian bắt đầu và kết thúc quay mật.

- Kiểm tra toàn bộ các đàn: Định kỳ 1-2 lần/tháng, ghi kết quả theo bảng 2: số hiệu trên thùng; tổng số cầu; cầu quân (có ong đậu kín 2 mặt); số cầu con (trứng, ấu trùng, nhộng); mật, phấn (nhiều, ít, trung bình); bệnh (bệnh gì) cách xử lý (ong đói phải cho ăn thêm, ong thừa loại cầu, ong phát triển cho xây cầu; bệnh thối ấu trùng tuổi nhỏ, bệnh ấu trùng tuổi lớn cần điều trị...); ong chúa (tốt hay xấu), chúa cũ cần thay chúa.

3. Kỹ thuật bổ sung thức ăn, nước uống cho đàn ong

- Cho ong ăn đường:

+ *Ăn bổ sung*: Vào vụ Đông Xuân tháng 1-2 và vụ Hè Thu tháng 8, ở các tỉnh phía Bắc, tháng 7-11 ở các tỉnh phía Nam, ong đói phải bổ sung đường tỷ lệ (1,5-2) đường: 1 nước. Cho đàn 3-5 cầu ăn 0,3-0,5kg đường/lần, cho ăn 4-5 lần.

+ *Ăn kích thích*: Ngoài tự nhiên ít mật, cho ong ăn kích thích để đàn ong phát triển nhanh kịp thu hoạch mật ong. Pha đường loãng, tỷ lệ 1 đường : 1 nước cho đàn ong 3-5 cầu ăn 0,2-0,3kg đường/lần, 1-2 lần dừng, sau 4-5 ngày cho ăn tiếp.

+ *Cách cho ăn*: Đun nước trong xoong chứa được cả nước và đường, nước sôi nhẹ, tắt bếp, đổ đường vào, khuấy cho tan hết. Đặt máng nhựa dưới các cầu, tối rót nước đường vào, đặt lá khô làm phao trong các máng, để phòng ong bị chết đuối.

Lưu ý:

Không cho ong ăn thức ăn bổ sung bằng đường kết tinh trong thời kỳ khai thác.

Không sử dụng các loại thuốc kháng sinh trong phòng chống dịch bệnh cho ong. Trong trường hợp ong bị bệnh, sẽ loại bỏ đàn hoặc cầu bị nhiễm bệnh hoặc giết ong chúa.

- Cho ong uống nước: Nguồn nước hấp dẫn ong mật gồm: nước mưa, nước ao hồ, sông. Nước an toàn cho đàn ong phải cần nước sạch. Dùng chậu có các viên đá, đặt ở vườn ong, hàng ngày bổ sung nước vào chậu. Ngày nắng nóng, dùng máng cho ong ăn có khăn thấm nước đặt trong thùng.

4. Kỹ thuật tạo chúa nhân đàn ong

- Kỹ thuật tạo chúa: Ong chúa là mẹ của đàn ong, chất ong chúa tốt sẽ cho thu nhiều mật. Người nuôi ong cần nắm vững kỹ thuật tạo chúa để tạo ra ong chúa tốt thay ong chúa già và chia đàn mới.

+ Tạo chúa đơn giản:

Sử dụng mũ chúa chia đàn tự nhiên: Mùa ong chia đàn tháng 3-4, nhiều đàn xây mũ chúa chia đàn. Lấy mũ chúa từ đàn tốt để dùng. Cắt theo hình chữ V trên gốc mũ chúa 1,5-2cm. Dùng ngón tay ấn một lỗ nhỏ ở phần chứa mật trên bánh tổ của đàn cần thay chúa, gắn mũ chúa vào vị trí đó.

Kích thích ong chia đàn sớm: Chọn đàn 4-6 cầu, đông quân, bổ sung đường, đổi cầu trứng/trùng nhỏ lấy cầu nhộng già để nhiều ong non nở ra, đàn ong nhanh đông quân, ong sẽ xây mũ chúa chia đàn sớm. Cách này giúp người nuôi ong chủ động thời gian, số lượng ong chúa.

+ Tạo chúa cấp tạo:

(1) Chọn đàn có trên 4 cầu, đông quân, có đặc tính tốt (năng suất mật cao, khỏe mạnh, hiền lành).

(2) Bắt chúa để ong thợ biết mất chúa và xây mũ, loại 1-2 cầu để tăng mật độ ong nuôi ấu trùng chúa, sau 3 ngày loại các mũ chúa trên bề mặt bánh tổ và mũ ở dưới đã vít nắp.

(3) Cho ong ăn đến khi mũ chúa vít nắp.

(4) Sau 9-10 ngày cắt mũ thâm đầu để sử dụng.

5. Kỹ thuật giới thiệu chúa

Mỗi ong chúa có mùi riêng, không thể sống cùng trong một đàn ong trừ đàn có chúa thay thế. Để giới thiệu chúa vào một đàn ong phải bắt chúa đàn đó trước 6-24h.

- Giới thiệu mũ chúa: Dễ hơn so với giới thiệu ong chúa. Chỉ cần bắt chúa khỏi đàn trước 6 giờ hoặc nhốt chúa trong lồng cuốn giấy thép (gửi tại đàn ong) sau đó gắn mũ chúa vào phần tiếp giáp giữa mật và phần của cầu, 2-3 ngày sau kiểm tra ong chúa tơ đã nở chưa, nếu đã nở mà không bị dị tật như xoắn cánh, què chân là tốt nếu mũ không nở hoặc chúa dị tật thì thay bằng mũ khác.

- Giới thiệu chúa tơ: Thả chúa tơ mới nở lên cầu ong, nếu nở đã lâu, phải giới thiệu giống chúa đẻ.

- Giới thiệu chúa đẻ: Bắt chúa cũ khỏi đàn trước khi giới thiệu chúa mới 6-24 giờ. Nhốt ong chúa trong lồng cuốn giấy thép hoặc lồng nhựa, cài vào phần tiếp giáp giữa mật và phần trên bánh tổ. Sau 24 giờ, nếu thấy ong thợ mớm cho ong chúa ăn là ong đã quen với chúa mới có thể thả chúa ra. Trường hợp ong bu đông là chưa tiếp thu chúa mới, phải để thêm 24 giờ nữa. Sau khi thả chúa 1 giờ, kiểm tra thấy chúa trên cầu bình thường, không có ong thợ đuổi theo vây hoặc cắn ong chúa là tốt, nếu bị vây thành cục cần giải vây bằng cách thả cục ong vào bát nước để ong tan ra bắt chúa vào lồng nhốt tiếp.

6. Kỹ thuật chia đàn

- Mục đích: Tăng số đàn, tăng lượng mật, chia đàn còn phòng ong chia đàn tự nhiên.

- Mùa vụ: Nhiều cây nguồn mật, phần nở hoa, đàn ong đông quân, có 4 cầu trở lên, chia đàn cần trước vụ mật chính 40-50 ngày.

- Các phương pháp chia đàn:

+ *Chia song song (chia tại chỗ)*: Chia 1 đàn thành 2 đàn đặt song song cách đều vị trí ban đầu.

Tiến hành: Chuẩn bị thùng B cùng màu, kích thước với đàn A, đặt cửa thùng B cách đều cửa tổ đàn A 40cm. Chia đôi số cầu, quân, con (nhộng, ấu trùng) và thức ăn về 2 đàn A và B, ong chúa cũ nên tách sang đàn B, giới thiệu chúa vào đàn A. Quan sát ong về ngay khi chia ra vì chúng đã mất phương hướng tổ cũ.

Ong về nhiều đàn nào thì nhích ra xa, tiến đàn kia gần hơn. Hôm sau xem ong ở 2 đàn và quan sát cửa tổ, ong về đều là được. Nếu 2 đàn lệch nhiều quân thì đổi vị trí cho nhau. Khi ong về đều, tách 2 đàn ra xa hơn, cửa tổ quay về 2 hướng khác nhau. Khi chúa tơ đã nở 2 ngày thì không dịch đàn ong nữa vì chúa tơ nhăm tổ khi bay về.

+ *Chia đàn rời chỗ*: Là chia một nửa, giống chia song song, hoặc tách một phần đàn chuyển đến chỗ mới cách đàn cũ trên 01km theo đường chim bay.

Tiến hành: Đặt thùng không cạnh đàn định chia. Tách 1 nửa hoặc 2-3 cầu có mật vút nắp, phần, con, quân phủ kín cầu cho vào thùng. Trước cửa tổ đàn ong thoáng nên để đàn có mũ chúa lại, chuyển đàn kia đi và ngược lại.

7. Nhập ong

- Thời điểm nhập ong: Đàn ong mất chúa mà không có chúa giới thiệu; nhập các đàn yếu với nhau trước khi vào vụ khó khăn; nhập các đàn nhỏ thành đàn lớn để lấy mật.

- Nguyên tắc: Mùi mỗi đàn ong khác nhau do có ong chúa khác nhau, vì vậy cần làm cho các đàn ong đồng mùi để nhập; nhập đàn không chúa hoặc bộ phận không có chúa vào đàn có chúa; đàn yếu vào đàn mạnh; nhập vào các buổi tối; thao tác nhẹ nhàng.

- Tiến hành: Bắt chúa đàn bị nhập đi trước 6-12 giờ; Vào cuối buổi chiều, tách cầu của đàn bị nhập ra xa vách thùng để ong bám hết lên cầu; khoảng 7-8h tối mang đàn bị nhập đến cạnh đàn được nhập; mang các cầu bị nhập đặt nhẹ nhàng ngoài ván ngăn (cách 2-3cm); sáng hôm sau rút ván ngăn ra nhẹ nhàng nhắc cầu đặt sát với nhau.

Kỹ thuật thu hoạch và bảo quản

1. Thu hoạch mật ong

- Chuẩn bị đàn ong trước vụ mật: Đàn ong thu mật cần đông quân, nhiều ong ở tuổi đi làm, không bị bệnh, không xây mũ chúa chia đàn. Vì vậy cần dừng chia đàn trước vụ mật 40 ngày; cho ong ăn kích thích chúa đẻ, ong đi làm; cho ong xây tầng kịp thời; đề phòng ong chia đàn tự nhiên; phát hiện và phòng chống bệnh kịp thời.

- Quay mật:

+ Chuẩn bị: Thùng quay, dao cắt nắp vít, lưới lọc mật, dụng cụ chứa mật rửa sạch phơi khô, nơi quay mật sạch sẽ, khô ráo.

+ Tiến hành: Quay mật vào buổi sáng, các lỗ tổ chứa mật được vít nắp trắng trên 80%. Rũ ong khỏi cầu, đưa dao từ dưới lên trên, hót nắp vít lỗ tổ mật, đặt cầu đã cắt nắp vít vào khung máy quay mật, quay đều tay tốc độ tăng dần, hết mật giảm dần tốc độ tránh vỡ bánh tổ và ấu trùng bị văng ra ngoài. Trả bánh tổ đã quay vào đàn để ong ủ ấu trùng, nhộng. Lọc mật bằng vải màn rồi rót mật vào chai đã được rửa sạch, phơi khô. Bảo quản mật nơi tối, mát không để gần các chất có mùi như dầu hoả, nước mắm...

2. Thu hoạch sáp ong

Sáp được dùng để làm tằm chân, nến, kem bôi mật và một số sản phẩm khác.

Sáp nguyên liệu: Gồm sáp vít nắp, sáp lưới mềo, bánh tổ loại, sáp ong rừng.

- Các bước nấu sáp:

+ Cắt bánh tổ thành các miếng nhỏ.

+ Cho sáp vào túi vải màn hoặc bao dứa, đun nước sôi, nhúng túi sáp vào nước đang sôi.

+ Dùng que ấn túi sáp xuống nước sôi đồng thời đun nhỏ lửa để sáp không tràn ra; dìm túi sáp xuống nước 2-3 lần cho sáp chảy ra; dùng hai thanh tre ép mạnh bên túi sáp cho sáp chảy ra.

+ Nhúng tiếp túi sáp xuống nước sôi, dùng thanh tre ép cho đến khi không thấy sáp chảy ra nữa; bắc nồi sáp đặt xuống đất, vớt bọt bên trên bề mặt, sau đó đặt nồi sáp nơi cố định.

+ Khi sáp nguội đông lại thành bánh nổi lên thấy ra rủa sạch, cạo bỏ lớp cặn phía dưới.

- Bảo quản: Bánh sáp khô và tầng chân phải gói kỹ trong túi ni lông và đặt nơi kín tránh sâu ăn sáp.

3. Bảo quản mật ong

- Mật ong phải được bảo quản trong kho thoáng mát, khô ráo, sạch sẽ, tránh ánh sáng trực tiếp, không có mùi lạ, không chứa cùng các loại khác có mùi khó chịu.

- Mật ong chỉ được bảo quản trong các bao bì, dụng cụ làm từ các nguyên liệu như:

+ Sứ hoặc sành tráng men.

+ Thủy tinh.

+ Nhôm dùng cho thực phẩm, thép không gỉ hoặc sắt mạ thép không gỉ hoặc sơn vecni thực phẩm, tráng sáp ong.

+ Nhựa dùng cho thực phẩm.

- Không xếp chung mật ong với các sản phẩm khác làm ảnh hưởng xấu đến chất lượng mật ong.